

ОНТОЛОГІЯ ТА АНТРОПОЛОГІЯ ПРАВА

УДК 340.12

doi: <https://doi.org/10.33270/01222302.35>

Павлишин О. В. – доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9444-4734>;

Невідомий В. І. – доктор юридичних наук, головний контролер – директор департаменту з питань оборони та правоохоронної діяльності Рахункової палати України, м. Київ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4455-864X>

Місце ідеї миру в системі елементів ідеї права

Актуальність. Активні суспільно-політичні процеси, які відбуваються в нашій державі, обумовлюють нові виклики для української правової науки, стимулюють вчених до акумуляції творчого потенціалу й активізації наукового пошуку в галузі філософії права, зокрема, комплексного дослідження ідеї права та ідеї миру, яка в сучасних умовах набуває особливого, навіть гострого актуального соціально-політичного та політико-правового статусу. Ідея права належить до фундаментальних правових проблем, яка поставала в усі часи, її розглядали знані мислителі різних епох. **Метою статті** є комплексне дослідження системи зв'язків основних елементів ідеї права й визначення місця ідеї миру в цій системі. **Методологія.** Стрижневими методологічними підходами в дослідженні є антропологічний, структуралістський і семіотико-правовий. Системно-структурний підхід також надав можливість комплексно розглянути феномен ідеї права. У дослідженні акцентовано на структуруванні та здійсненні комплексного (зокрема семіотико-правового) аналізу ідеї миру як складової ідеї права. **Наукова новизна.** У статті розглянуто ідею миру та її місце в системі знакових елементів ідеї права, визначено найважливіші аспекти її вивчення за допомогою семіотико-правової методології. **Результати дослідження.** Констатовано, що термін «мир» тлумачать здебільшого як період між війнами, що вирізняється дипломатичними відносинами між групами людей, народами й державами, а також стан спокою та гармонії в соціумі. Запропоновано та розглянуто широке трактування поняття миру, що передбачає такий стан суспільних відносин, за якого створено реальну систему інституцій та механізмів, що мають на меті запобігти виникненню нових суспільних суперечностей, ефективно сприяти розв'язанню наявних соціальних конфліктів. **Практична значущість.** Визначено зміст пов'язаних правових знакових конструкцій – свободи, справедливості, загального блага, солідарності та порядку. Окреслено методологічні можливості й евристичний потенціал продуктивного використання семіотичного підходу в процесі дослідження ідеї права.

Ключові слова: філософія права; мир; свобода; справедливість; рівність; загальне благо; соціальна солідарність; порядок.

Вступ

Активні суспільно-політичні процеси, які відбуваються в нашій державі, обумовлюють нові виклики для української правової науки, стимулюють вчених до акумуляції творчого потенціалу й активізації наукового пошуку в галузі філософії права, зокрема, комплексного дослідження ідеї права та ідеї миру, яка в сучасних умовах набуває особливого, навіть гострого актуального соціально-політичного та політико-правового статусу.

Ідея права належить до фундаментальних правових проблем (зокрема, Г. Гегель саме її вважав предметом філософії права), вона поставала в усі часи, її розглядали видатні мислителі різних епох [1], однак рідкісними є розвідки, у яких вона становить окремий предмет філософсько-правового, а тим більше – семіотико-правового аналізу, натомість семіотика права має визначні й потужні евристичні можливості. На сучасному етапі розвитку філософії права завдяки розробкам, які

розвивають інтегративні, структуралістські, семіотичні, комунікативні, синергетичні, реалістичні й інші новітні правові концепції, можна не лише визначити зміст певного правового поняття, висвітливши його структуру, а й максимально точно й повно з'ясувати його місце та значення для правової реальності в Україні, визначити напрями, окреслити перспективи побудови правової держави, що ґрунтується на принципах панування права, розподілу влади та її взаємодії з громадянським суспільством, гуманізму, забезпечення прав і свобод людини, спільної відповідальності людини й держави, неупередженості судових рішень тощо.

У зв'язку із зазначеним, мета пропонованої статті – висвітлити сутність ідеї миру та її місце в знаковій структурі ідеї права за допомогою філософсько-правової та семіотико-правової методології.

Головними завданнями дослідження є визначення сутності ідеї миру в широкому соціокультурному та філософсько-правовому

контексті, а також встановлення системи зв'язків ідеї миру з іншими ключовими характеристиками та знаковими елементами ідеї права.

Матеріали та методи

Стрижневими методологічними підходами в дослідженні є антропологічний, структуралістський і семіотико-правовий, що надали можливість висвітлити проблематику в контексті аналізу структур ідеї права, які відображають правове буття людини, а також відповідних цим структурам правових знакових конструкцій. Використано системно-структурний метод, який також можна вважати основним у межах пропонованої наукової розвідки, оскільки надав можливість комплексно розглянути феномен ідеї права та систему взаємних зв'язків між її фундаментальними складовими. У цьому дослідженні акцентовано на структуруванні та проведенні комплексного (зокрема семіотико-правового) аналізу ідеї миру як складової ідеї права.

Результати та обговорення

Насамперед слід зазначити, що вітчизняна традиція розроблення ідеї права ґрунтується на вченні П. Д. Юркевича (за дослідженням Г. С. Боровської). Оригінальну характеристику ідеї права дає також П. І. Новгородцев у промові, проголошеній на вчистому засіданні Психологічного товариства, у якій він докладно аналізує погляди В. С. Соловйова на загальносуспільні ідеали та критикує слов'янофільство. Положення про те, що головні світоглядно-ідейні джерела українського права – це антична філософія, християнська етика та римське право, у низці праць обґрунтовує М. В. Костицький [2], а також розвивають учні й послідовники.

Слід виокремити роботи П. М. Рабіновича, С. І. Максимова щодо ідеї права, висвітлення окремих її аспектів у розвідках Г. В. Гребенькова, С. В. Ромашкіна й інших сучасних науковців. Ідею права розглядають вчені в контексті двох основних підходів – універсалістського та релятивістського. Пропонована розвідка ґрунтується на визнанні універсальності ідеї права як концепту, водночас вважаємо, що слушним є зауваження С. І. Максимова, який акцентує на необхідності врахування культурно-історичної специфіки ідеї права, що стосується передусім проблеми її обґрунтування [3].

Попри важливість миру для різних дослідників упродовж історії людства [4], науковці майже не вивчали місце цього концепту в будові правової знакової конструкції ідеї права, не розглядали зв'язки ідеї миру з іншими конститутивними для права характеристиками й

структурними елементами ідеї права (свободою, справедливістю, рівністю, загальним благом і порядком) за допомогою категоріально-методологічного апарату семіотики права, який має істотний евристичний потенціал [5], що зумовлює актуальність і новизну пропонованого дослідження.

Традиційним є виокремлення антропологічної, аксіологічної та деонтологічної компонент у структурі ідеї права як абстрактного відображення сутності права й ідеального аспекту його буття, однак для досягнення мети цієї розвідки зосередимо увагу на згаданих вище основних складових елементах знакової структури ідеї права, кожна з яких є предметом окремого філософсько-правового й семіотико-правового дослідження, тому потребує детального розгляду та вивчення. У межах пропонованої статті спробуємо дати стислу характеристику відповідним правовим знаковим конструкціям і з'ясувати систему їхніх взаємозв'язків.

Первинним елементом ідеї права є свобода як здатність діяти відповідно до власних бажань. У наш час проблема свободи є однією з головних у соціально-політичному та філософсько-правовому дискурсі. Важлива вона і для психології, оскільки свобода – це феномен особистості, без неї немає особистості, без особистості немає свободи. Філософська, правова й інша наукова література, у якій здійснено осмислення проблеми свободи, є надзвичайно широкою як за обсягом, так і за множиною аспектів цієї проблеми. «Ми достеменно не знаємо, чи можна взагалі розв'язати питання про те, що таке свобода, але ми напевне знаємо, принаймні, що цього питання не можна уникнути», – слушно зазначено в праці «Свобода та відповідальність. Два основних поняття комунікативної етики» [6].

Це засвідчено розмаїттям видів свободи, які виокремлюють мислителі (свобода фактична та формальна (юридична), індивідуальна й суспільна, свобода дії та свобода прагнення тощо), які також пов'язані зі справедливістю [7]. Еволюцію інтерпретації змісту цієї категорії відображає такий факт: якщо давні греки вважали, що свобода може бути тільки в політичному (у найширшому сенсі цього слова, а сучасною мовою – суспільному) просторі та полягає в безпосередній заангажованості у вирішенні справ публічного значення, тобто справ полісу (за Г. Арндт – це первинна сфера свободи), то сучасних людей цікавить насамперед безпека приватної сфери та гарантії особистих інтересів (за Б. Констаном). Діяльнісне, активне розуміння свободи обстоював Б. Спіноза й мислителі наступного періоду, однак найповніше з усіх філософсько-

правових розробок, без сумніву, цю ідею висвітлено у вченні про право Г. Гегеля, у якому вона стала центральною категорією. У його філософській системі викладено ідеї про свободу, процес звільнення людини, подолання природного в собі, розвиток від одиничного (індивідуальності) до всезагального (особистості, громадянина) через стадії єдності душі зі своєю об'єктивністю, неповного володіння собою через одиничну відособленість і панування душі над тілесністю як створення продукту та світу об'єктивного, коли душа стає свідомістю [8].

Свобода є фундаментальною загально-людською цінністю, джерелом якої є природа людини та її особиста гідність, а відповідна правова знакова конструкція відображає можливість людини діяти на власний розсуд і свідомо здійснювати вільний вибір. Стан миру підвищує ступінь свободи та сприяє якнайповнішій реалізації цієї правової цінності в суспільних відносинах, оскільки свобода – це не безглузда свавільна поведінка індивіда, вона є можливістю здійснювати відповідальний вибір, адже усвідомлення відповідальності за власні слова та вчинки – невід'ємна складова справжньої свободи.

Справедливість і рівність як загально-людські цінності є ключовими правовими категоріями, яким присвячено фундаментальні наукові праці [7]. Поняття справедливості та рівності розглядали ще давні греки: Піфагор (відплачування іншому рівним), Платон (кожен соціальний прошарок займається своєю справою, а в державі панує правопорядок), Арістотель (розподіл всіх благ між членами суспільства та зрівнювання того, що становить предмет обміну, середина між надлишком і нестачею, рівномірність), Епікур (не шкодити й не терпіти шкоди). Паралельно існувала міфологічна персоналізація (уособлення) справедливості у вигляді богині Діке (Дікеосіне), яка повідомляла свого батька Зевса про тих, що порушували закони правди, а в золотому віці нібито правила світом під іменем Астрея. Справедливість, на переконання античних мислителів, була мірою, законом і принципом, що очевидно постає з найстислішої універсальної римської формули справедливості «*suum cuique tribuere*» (з лат. «кожному своє»). Історичний характер і певну відносність ідеї справедливості, зауважену мислителями різних століть, вдало ілюструють слова Л. В. Кравченка: «Не було, немає і, мабуть, ніколи не буде справедливості вічної, незмінної, раз і назавше даної, придатної для всіх часів і народів» [8; 9].

На противагу цій тезі, теорії природного права керуються тим, що справедливість є важливим упорядником суспільного життя та тією кардинальною чеснотою, навколо якої

обертаються решта «*sicut in cardine*», у якій можемо віднайти три основні властивості права: спрямованість на іншу особу, зобов'язання до виконання припису та рівновагу між тим, що має бути, і тим, що дано. Теологічна юснатуралістська інтерпретація цієї категорії ґрунтується на положенні про те, що «сьогоднішня справедливість – це вчорашня любов; сьогоднішня любов – це завтрашня справедливість» [10]. Поділяючи підхід, за яким справедливість передбачає та містить рівність (принаймні в її правовому, тобто формальному, а не фактичному, сенсі), надалі увагу зосередимо саме на цій знаковій конструкції та розглянемо їх співвідношення.

Західноєвропейська філософсько-правова традиція, джерелом якої можна вважати «Нікомахову етику» Арістотеля, вирізняє комутативну (вирівнювальну, договірну, переміщувальну, обмінну, арифметичну), дистрибутивну (розподільну, геометричну) та легальну (законну, владну), а з XIX ст. – соціальну (гармонізаційну, балансувальну, динамічну) справедливість. З іншого боку, виокремлено три елементи поняття справедливості в праці О. Гьоффе «Політика, право, справедливість» [11]: а) справедливість має сутність морального обов'язку; б) найближче вона стоїть до обов'язку, які визнають добровільно й варті більшого, ніж просто примус; в) її ступінь полягає в дистрибутивній користі – справедливим є корисне кожній людині. Донині тривають суперечки серед палких прихильників і затятих критиків щодо викладеної в «Теорії справедливості» Дж. Ролза концепції «справедливості як чесності» – розумно систематичної альтернативи утилітаризму [12]. Отже, довкола проблеми категоризації справедливості досі тривають невпинні та гострі дискусії, однак семіотико-правовий аналіз відповідної правової знакової конструкції засвідчує, що вона передбачає щонайменше два ключові елементи – *рівність можливостей і вимог й адекватність відплати за вчинене*. Лише в мирних умовах ідея справедливості може бути реалізована в обох площинах по-справжньому, оскільки інакше буде функціонувати лише «усічена», «спрощена» інтерпретація справедливості на зразок давнього принципу «око за око, зуб за зуб»: будь-яка деструкція суспільних відносин породжує правову нерівність, а заподіяння шкоди їх правовому врегулюванню та руйнування миру призводять до неадекватності відплати.

Всезагальне благо нині традиційно трактується у контексті об'єктивізму, суб'єктивізму й інтерсуб'єктивізму – основних підходів до інтерпретації сутності цінностей як таких. Складно однозначно визначити, що є благом в об'єктивно-правовому сенсі (адже суб'єктивні

блага та їх правовий захист ґрунтовно досліджено та відображено в законодавстві), а панівне в розвинутих західних країнах утилітаристське розуміння блага зазнає нищівної критики. Зокрема, якщо Арістотель і св. Тома Аквінський розрізняли корисне, приємне та шляхетне добро, протиставляли корисне надлишковому, то вже у XX ст. Д. фон Гіндельбранд полемізує з утилітаристами, зазначаючи, що корисне не можна вважати новою категорією важливості. На його думку, остання буває трьох типів – суб'єктивно задовольняючою, об'єктивно благою та важливим у собі, що не залежить від наших уподобань і бажань (як перша), реальних і безумовних потреб (як друга) та діє на нас як милосердний вчинок, захід сонця чи класична музика. Нині загальне благо в найширшому значенні можна схарактеризувати як основний правовий принцип побудови суспільних відносин і відповідну систему умов суспільного життя, що сприяє якнайповнішому та якомога простішому (з мінімумом перешкод) досягненню оптимуму власної самореалізації та досконалості різним соціальним суб'єктам (індивідам та їхнім об'єднанням). На наш погляд, ідея миру є частиною ідеї загального блага в універсально-правовому значенні, якщо її не зводити до суб'єктивних благ, переваг і привілеїв окремих осіб або їхніх груп, а в певному сенсі її можна розглядати і як *істотну передумову* загального блага.

Крім всезагального блага, суспільну сутність права виразно засвідчує солідарність. Солідарність як елемент ідеї права відображає спільність інтересів і спільну відповідальність різних суб'єктів суспільного життя, однакості, єдність думок і дій, співчуття їм. З одного боку, зміст цього філософсько-правового концепту охоплює об'єднання людей для спільної мети, з іншого – його висвітлюють за допомогою терміна, який використовують для позначення колективної відповідальності. Основна функція солідарності як складової ідеї права полягає в тому, що вона є суспільно-організаційною, конструктивно-правовою силою, що апелює до колективної та загальносуспільної сутності права та спрямована на досягнення реалізації повноти ідеї всезагального блага. Її завдання – пом'якшувати суспільні суперечності, узгоджувати інтереси членів суспільства, не узгоджені між собою, і визначати їхні істотні спільні завдання, тобто ті аспекти, які гарантують існування та розвиток громадянського суспільства, чого можна досягнути лише шляхом солідарної взаємодії, що ґрунтується на ідеях свободи, загального блага, справедливості, рівності та взаємодії з ідеєю миру. У певному сенсі солідарність можна розглядати як

філософсько-правовий концепт, взаємну відповідальність особи й держави (у широкому соціально-філософському та юридичному значеннях), забезпечення якої є однією з ознак сформованості громадянського суспільства та реалізації в ньому принципу верховенства права. Якщо висловлюватися образно, солідарність і мир для права є двома крилами одного птаха, яким рухає справедливість, він вільно й доцільно прямує до блага за встановленим порядком.

Якщо свобода, справедливість, рівність і всезагальне благо, а також адекватні цим засадничим принципам та вимогам сучасності юридичні форми, що вибудовуються на міцному фундаменті природних і невідчужуваних прав людини, часто розглядали у зв'язку з ідеєю права, то порядок як системотворча основа суспільного буття, визначена послідовність процедур, єдність інституційних механізмів упорядкування соціальних відносин і відповідних організаційних структур і солідарність, що надає можливість стверджувати й посилювати відповідальність (суспільства загалом і кожної людини зокрема) за прогресивний розвиток та майбутнє людства, належать до площини філософсько-правового дискурсу в цьому контексті. Кожне надбання будь-якого члена суспільства, що засвідчує теорія солідарності, примножує загальний добробут, і навпаки – все, що трапляється гірше з кожним, завдає шкоди всім (до цього слід додати, за Н. Нойгаузом, принципи субсидіарності та конкуренції креативності). Структура солідарності демонструє, отже, діалектичний зв'язок, який існує між окремим членом будь-якої спільноти й успішністю та стабільністю її існування як єдиного цілого, а також визначає взаємну залежність солідарності, загального блага, миру, свободи, справедливості та порядку.

З огляду на зазначене, слід акцентувати увагу на важливості ключових елементів ідеї права, а також на тому, що поза увагою сучасних дослідників залишається такий елемент ідеї права, який, на наш погляд, є актуальним в умовах сьогодення як для Української держави, так і для всієї світової спільноти. Це ідея миру, яка надає змістовної завершеності знаковій конструкції ідеї права та про яку побіжно йшлося в пропонуваному дослідженні під час опису всіх інших попередніх елементів.

Також у цьому контексті необхідно зауважити, що мир – це не лише період між війнами, який вирізняється дипломатичними відносинами між групами людей, народами й державами. У широкому значенні ідея миру – це ідея гармонії та спокою в суспільному й індивідуально-духовному житті людини, у міжособистісній взаємодії соціальних суб'єктів, яка надає можливість максимально реалізувати

їхні можливості. Тобто ідея миру передбачає досягнення такого стану суспільних відносин, за якого створено реальну систему інституцій та механізмів, що мають на меті запобігти виникненню нових суспільних суперечностей, ефективно сприяти розв'язанню наявних соціальних конфліктів.

З одного боку, класична теологічно-філософська інтерпретація проблем військової етики (за св. Августином і св. Томою), визнає право на справедливі війни, на цьому акцентує Г. Гегель (про це зазначають О. В. Ряшко та В. І. Ряшко, характеризуючи його розуміння проблем війни та миру), з другого – саме в новочасну епоху Т. Гоббс усвідомив конструктивний потенціал державно-владного примусу й писав про природний стан людського суспільства як «війну всіх проти всіх», яку держава припиняє та перетворює на мирну взаємодію між підданими завдяки законодавчим обмеженням і владному впливу монарха. Нині ж очевидно, що саме завдяки миротворчій функції права людина може максимально реалізувати власну свободу. Справді, можливості суспільного розподілу праці, виробництва й торгівлі, справедливого обміну ресурсами, товарами та послугами прямо або приховано містять ідеї свободи й миру. Коли пам'ятають, що право – це обмеження, зазвичай забувають, що право – це насамперед вільні можливості. Жодна людина не могла б відвідати музичну виставу, скористатися ліфтом, громадським транспортом або власними електронними пристроями, розрахуватися за послуги платіжною картою, знайти необхідне в інформаційних мережах і просто жити поруч з іншими людьми без бодай «мінімального вмісту» миру, а отже, вмісту права в суспільних відносинах. Інакше втрачається сенс виробництва товарів і послуг, оскільки зникають або розмиваються гарантії та засади будь-якої прийнятної для продукуючого суб'єкта відплати за них – дистрибутивної справедливості. Також у цьому разі з'являється суттєва загроза для таких важливих елементів ідеї права, як свобода, загальне благо, солідарність і порядок. Загалом можна вважати, що реальний розвиток культури, цивілізації, техніки й технології є неможливим без принаймні «обмеженого миру» (отже, і права) всередині продукуючих спільнот. Попри важливість стимуляції конкурентних відносин і винахідницької активності військовими діями та вдавану значущість війни для економічних процесів, більш уважний і глибокий аналіз культурно-цивілізаційної динаміки засвідчує, що будь-які відкриття і досягнення ґрунтуються на мирній співпраці та правових відносинах, які дають змогу їх здійснити й реалізувати.

Слід також зауважити, що в умовах розвитку постіндустріального суспільства та глобальних ринків загальне благо, солідарність і мир дедалі менше залежать від наявних матеріальних ресурсів, які ми використовуємо, і дедалі більше – від соціальних, політичних, правових, економічних інституцій, які спроможне створити людство. Розуміння того, що економічні проблеми необхідно концептуалізувати з огляду на зазначене вище, а добробут безпосередньо залежить від створених суспільством інституцій, надає можливість втручатися в їх систему щоразу, коли вона не відповідає меті, яку переслідує суспільство.

Важливо розуміти, що не лише логіка міфосвідомості та, за Ю. М. Лотманом, «міфостворювальні текстові побудови» спонукають до інтерпретації картини світобудови за допомогою фіксації протилежних структурних елементів, а будь-яка знакова система передбачає залучення для опису організації буття бінарних класифікаторів, які є фундаментальними основами цих устроїв. Зокрема, Д. Г. Лоуренс вбачав у світі навколишньої природи, як і у світі людських взаємин, систему рухливих взаємодіювальних дихотомій, які, за Н. В. Глінкою, мають вияв у парах «життя – смерть», «Ерос – Танатос», «небесне – земне», «світло – темрява», «дух – тіло», «місто – ліс», «думка – значення», «природа – культура», «хаос – космос» тощо. На цей концепт, який реалізується (за Н. Ярмоленко) у схемах «культурний герой – трікстер», «епічний герой – ворог», «свій – чужий», нескладно накласти інші опозиції «тіло – душа», «присутнє – відсутнє», «пізнане – непізнане», «підвладне – непідвладне», «початок – кінець», «лад – безлад», «гармонія – дисгармонія».

Важливе значення такі опозиції – передусім ті, які завершують цей перелік, мають у зв'язку з тим, що принципова відмінність начал і конфігурації пари понять «системність, упорядкованість» і «хаотичність, ентропія», зазначає О. С. Колесник, виявляються в низці концептів – «мир», «життя», «патріотизм», «війна», «беззаконня», «доля», «ворог», «зброя», «помста», «битва», «слава», «змагання» тощо. Дослідник називає принципову для права пару «хаос – порядок», у якій останній апелює до сутності права, варіантом пари «війна – мир» [14, с. 224]. Водночас, за В. А. Бачиніним, матеріальні онтологіми «хаос» і «космос» відтворюють відповідні бінарні опозиції безладу й порядку (вчений також згадує хаосмос, який, на думку Д. Джойса, Ж. Дельоза і Ф. Гваттарі, є певним проміжним, серединним станом між першим і другим), вони мають важливе значення для сучасної морально-правової філософії. Зазначене дає належні й достатні підстави

розглядати ідею миру як конститутивну складову ідеї права, що має розгалужені зв'язки з іншими елементами цієї знакової конструкції.

Висновки

Можна дійти висновку, що свобода як втілення людської гідності й активного свідомого начала відображає індивідуальне в праві, а солідарність – суспільну сутність права [15]. Всезагальне благо як цілепокладальне начало та головна категорія правової телеології втілює поєднання індивідуального (особистісного) і суспільного (колективного) в праві. Цей телеологічний вимір доповнює ідея миру, що поєднує солідарність і благо через гармонію, баланс й узгодженість інтересів, тобто певний справедливий та врівноважений стан суспільних відносин, який полягає в подоланні гострих суперечностей і недопущенні деструктивних конфліктів.

Знакова конструкція ідеї права в цьому вимірі також охоплює і тісно пов'язана зі знаковими конструкціями істини, гармонії, належного й порядку [16–19], адже складно уявити вільну та справедливую мирну солідарну взаємодію соціальних суб'єктів, спрямовану на досягнення всезагального блага, яка не передбачала б авторитету влади й порядку – оформленості та відповідності певним принципам і правилам, тому повноти й завершеності ідеї права надає її відповідна ключова характеристика, яка полягає в тому, що суспільні відносини врегульовані нормативно на основі певних встановлених форм і процедур організації суспільного співжиття. І якщо реалії суспільно-політичного та правового буття в умовах війни досліджують філософи права та юристи як найактуальніші [20–25], то щодо праць, присвячених дослідженню ідеї миру [26; 27], наявний певний дефіцит, який засвідчує потребу активізації розробок відповідної проблематики.

REFERENCES

- [1] Lloyd, D. (2006). Ideya prava: repressivnoye zlo ili sotsialnaya neobkhodimost? ; per. s angl. M. A. Yumashev, YU. M. Yumashev; red. per. Yu. M. Yumashev [The idea of law: repressive evil or social necessity?]. Moscow: Knigodel [in Russian].
- [2] Kostytskyi, M.V. (2008). Filosofski ta psykholohichni problemy yurysprudentsii: Vybrani naukovy pratsi [Philosophical and psychological problems of jurisprudence: Selected scientific works.]. Chernivtsi: Ruta [in Ukrainian].
- [3] Maksymov, S.I. (2002). Ideia prava i natsionalnyi kharakter [The idea of law and national character]. *Visnyk Kharkivskohgo natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav, Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs, Spetsvip*, 82-88 [in Ukrainian].
- [4] Chetfild, Ch. R., & Ilyukhina, R. (Ed.). (1993). Mir / Peace: alternativy voyne ot antichnosti k kontsu vtoroy mirovoy voyny: antologiya. Sovet po issledovaniyu problem mira v istorii (USA) [Alternatives to the war from antiquity to the end of the Second World War: an anthology. Council for the Study of Peace in History (USA)]. Moscow: Nauka [in Russian].
- [5] Pavlyshyn, O.V. (2021). Spravedlyvist yak pravova tsinnist [Science, theory and practice. Abstracts of XXIX International Scientific and Practical Conference]. Tokyo, Japan. DOI: 10.46299/ISG.2021.I.XXIX.
- [6] Riedel, M. (1979). Freiheit und Verantwortung. Zwei Grundbegriffe der kommunikativen Ethik // Prinzip der Freiheit : (Eine Auseinandersetzung um Chancen und Grenzen transzendental philosophischen Dankens). Freiburg; München: Karl Alber, pp. 201–228.
- [7] Pohrebnyak, S. (2015). Spravedlyvist yak pryntsyprava: osnovni aspekty [Justice as a principle of law: main aspects]. *Filosofiya prava i zahgalna teoriia prava, Philosophy of law and general theory of law*, 1–2. DOI: 10.21564 / 2227-7153.2015.1-2.182340 [in Ukrainian].
- [8] Kuzmina, Ye.I. (2007). Psikhologiya svobody: teoriia i praktika [The Psychology of freedom: theory and practice]. SPb.: Piter, pp. 336 [in Russian].
- [9] Kravchenko, L.V. (1998). Spravedlyvist yak vybir [Justice as a choice]. Kyiv: Youth [in Ukrainian].
- [10] Gillet, M. (1928). Justice et Charite. *Semaine sociale de France*. P. 132.
- [11] Kheffe, O. (1994). Politika, pravo, spravedlivost: Osnovopolozheniia kriticheskoi filosofii prava i gosudarstva [Politics, law, justice: Fundamentals of critical philosophy of law and state]. Moscow: Gnosis [in Russian].
- [12] Rolz, Dzh. (2001). Teoriia spravedlyvosti [Theory of justice]. Kyiv: Osnovi [in Ukrainian].
- [13] Pavlyshyn, O.V. (2007). K voprosu o sushchnosti prava. Aktualnye problemy gumanitarnykh i sotsialnykh issledovaniy [To the question of the essence of law. Actual problems of humanitarian and social research]. Novosibirsk : Novosib. gos. un-t [in Russian].
- [14] Kolesnyk, O.S. (2014). Kontsept viina v aspekti linhvosemiotyky ta linhvokulturolohiyi [The concept of war in the aspects of linguistic semiotics and cultural linguistics]. *Movni ta kontseptualni kartyny svitu, Modern and conceptual pictures of the world*, 48, 216–230 [in Ukrainian].
- [15] Pavlyshyn, O.V. (2016). Semiotyko-pravovyy analiz ideyi svitu yak elementa ideyi prava [Semiotic and legal analysis of the idea of the world as an element of the idea of law]. *Pravo Ukrainy, Law of Ukraine*, 7, 143–152 [in Ukrainian].
- [16] Kostytsky, M., Kushakova-Kostytska, N., Serdiuk, I., Gvozdik, O., & Pavlyshyn, O. (2020). The Analysis of the Essence on the Information Society in the Legal and Philosophical Context. The Analysis of the Essence on the

- Information Society in the Legal and Philosophical Context. *Cuestiones Politicas*, 37 (65), 169-181. DOI: 10.46398/cuestpol.3865.13 (Web of Science).
- [17] Kostytsky, M., Kushakova-Kostytska, N., Kravets, V., Pavlyshyn, O., & Kovtun, O. (2020). Parliamentary-presidential or presidential-parliamentary republic as modes of one political model or different concepts of government. *Revista San Gregorio*, 1 (42), 144-155. DOI: 190.15.133.15 (Web of Science).
- [18] Pavlyshyn, O., Ustymenko, T., Babiuk, M., Kaida, N., & Shkrebet, D. (2021). Social Responsibility as a Performance Indicator of Public Authorities. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 10(3), 111-122. DOI: 10.36941/ajis-2021-0068 (Scopus).
- [19] Bandura, O., Lytvynov, O., Maksymov, S., Pavlyshyn, O., & Smaznova, I. (2022). Semiotics of law in modern philosophical and legal research. *Cuestiones Politicas*, 40 (72), 89-107. DOI: 10.46398/cuestpol.4072.05 (Web of Science).
- [20] Buryakovska, K. (2015). Zoboviazannia pryvatnykh okhoronnykh ta viiskovykh kompanii u sferi prav liudyny: ohliad suchasnoi pravovoi ramky ta praktyk [Zobov's association of private security and military companies in the sphere of human rights: an overview of the current legal framework and practices]. *Filosofii prava ta zahalna teoriia prava, Philosophy of law and global theory of law*, 1–2. DOI: 10.21564/2707-7039.1.247620 [in Ukrainian].
- [21] Bezsmertnyi, R. (2018). Ukrainsko-rosiiska viina: heopolitychnyi kontekst [Ukrainian-Russian war: geopolitical context]. *Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty, International Vidnosyny: theoretical and practical aspects*, 2, 13–21. DOI: 10.31866/2616-745x.2.2018.133325 [in Ukrainian].
- [22] Vazhna, K.A. (2021). Problemy vyznachennia poniattia sutnosti teroryzmu v mizhnarodnomu pravi [Ukrainian-Russian war: geopolitical context]. *Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty, International Vidnosyny: theoretical and practical aspects*, 2, 13–21. DOI: 10.31866/2616-745x.2.2018.133325 [in Ukrainian].
- [23] Horbenko, Yu. (2021). Osoblyvosti vykorystannia mifiv u hibrydnii rosiisko-ukraiinskii viini [Peculiarities of myths selection in the hybrid Russian-Ukrainian war]. *Visnyk Lvivskoho universytetu, Bulletin of Lviv University*, 10, 32–38. DOI: 10.30970/PS.2021.10.5 [in Ukrainian].
- [24] Oliinyk, Kh. (2019). Stan teoretychnoho doslidzhennia pytan kryminalnoi vidpovidalnosti za propahandu, planuvannia, pidgotovku, rozviazannia ta vedennia ahresyvnoi viiny [The state of theoretical research on criminal liability for propaganda, planning, preparation, resolution and conduct of aggressive war]. *Visnyk Lvivskoho torhovelno-ekonomichnogo universytetu. Yurydychni nauky, Bulletin of Lviv University of Trade and Economics. Legal sciences*, 8, 117–124. DOI: 10.36477/2616-7611-2019-08-13 [in Ukrainian].
- [25] Tarasova, V.V. (2020). Viina znakiv abo semiotyka informatsiino-psykholohichnoi viiny (na materialii anghlomovnoho masmediinoho dyskursu. Scientific developments of European countries in the area of philological researches [War of signs or semiotics of information-psychological war (on the material of English-language mass discourse). Scientific developments of European countries in the area of philological researches]. Riga: Izdevnieciba «Baltija Publishing». Retrieved from <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/45/879/1920-1>. DOI: 10.30525 / 978-9934-588-56-3.2.13.
- [26] Zemziulina, N.I., & Zakharchenko, M.V. (2021). Instytualizatsiia publichnoi dyplomatii: svitovyi ta ukraiynskyi dosvid [Institutionalization of public diplomacy: world and Ukrainian experience]. *Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty, International relations: theoretical and practical aspects*, 8, 8–22. DOI: 10.31866 / 2616-745x.8.2021.248185 [in Ukrainian].
- [27] Semchynskyi, K.V. (2021). Osoblyvosti postkonfliktnoho prymyrennia i rozbudovy myru v Ruandi [Features of post-conflict reconciliation and peacebuilding in Rwanda]. *Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty, International relations: theoretical and practical aspects*, 8, 76–84. DOI: 10.31866 / 2616-745x.8.2021.249020 [in Ukrainian].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Ллойд Д. Идея права: репрессивное зло или социальная необходимость? / пер. с англ. М. А. Юмашев, Ю. М. Юмашев ; ред. пер. Ю. М. Юмашев. 3-е изд. М. : Книгодел, 2006. 415 с.
- [2] Костицкий М. В. Філософські та психологічні проблеми юриспруденції. *Вибрані наукові праці*. Чернівці : Рута, 2008. Кн. 1. 560 с.
- [3] Максимов С. І. Идея права і національний характер. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2002. Спецвип. С. 82–88.
- [4] Мир / Peace: альтернативы войне от античности до конца второй мировой войны: антология. Совет по исследованию проблем мира в истории (США) ; за ред. Ч. Чэтфилд, Р. Илюхина. М. : Наука, 1993. 348 с.
- [5] Павлишин О. Справедливість як правова цінність. *Science, theory and practice. Abstracts of XXIX International Scientific and Practical Conference*. Tokyo, Japan. 2021. P. 210–212. DOI: 10.46299/ISG.2021.I.XXIX.
- [6] Riedel M. Freiheit und Verantwortung. Zwei Grundbegriffe der kommunikativen Ethik. *Prinzip der Freiheit: (Eine Auseinandersetzung um Chancen und Grenzen transzendental philosophischen Denkens)*. Freiburg ; München : Karl Alber, 1979. P. 201–228.
- [7] Погребняк С. Справедливість як принцип права: основні аспекти. *Філософія права і загальна теорія права*. 2015. № 1–2. DOI: 10.21564/2227-7153.2015.1-2.182340.
- [8] Кузьмина Е. И. Психология свободы : теория и практика. СПб. : Питер, 2007. 336 с.
- [9] Кравченко Л. В. Справедливість як вибір. Київ : Молодь, 1998. 256 с.
- [10] Gillet M. Justice et Charite. *Semaine sociale de France*. 1928. P. 132.

- [11] Хеффе О. Политика, право, справедливость: Основоположения критической философии права и государства. М. : Гнозис, 1994. 396 с.
- [12] Ролз Дж. Теорія справедливості / пер. з англ. О. Мокровольського. Київ : Основи, 2001. 822 с.
- [13] Павлышин О. В. К вопросу о сущности права. *Актуальные проблемы гуманитарных и социальных исследований*. Новосибирск : Новосиб. гос. ун-т, 2007. С. 185–187.
- [14] Колесник О. С. Концепт війна в аспекті лінгвосеміотики та лінгвокультурології. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2014. Вип. 48. С. 216–230.
- [15] Павлышин О. В. Семіотико-правовий аналіз ідеї миру як елемента ідеї права. *Право України*. 2016. № 7. С. 143–152.
- [16] Kostytsky M., Kushakova-Kostytska N., Serdiuk I., Gvozdk O., Pavlyshyn, O. The Analysis of the Essence on the Information Society in the Legal and Philosophical Context. *Cuestiones Políticas*. 2020. No 37 (65). P. 169–181. DOI: 10.46398/cuestpol.3865.13 (Web of Science).
- [17] Kostytsky M., Kushakova-Kostytska N., Kravets V., Pavlyshyn O., Kovtun, O. Parliamentary-presidential or presidential-parliamentary republic as modes of one political model or different concepts of government. *Revista San Gregorio*. 2020. No 1 (42). P. 144–155. DOI: 190.15.133.15 (Web of Science).
- [18] Pavlyshyn O., Ustyimenko T., Babiuk M., Kaida N., Shkrebet D. Social Responsibility as a Performance Indicator of Public Authorities. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*. 2021. No 10(3). P. 111-122. DOI: 10.36941/ajis-2021-0068 (Scopus).
- [19] Bandura O., Lytvynov O., Maksymov S., Pavlyshyn O., Smaznova I. Semiotics of law in modern philosophical and legal research. *Cuestiones Políticas*. 2022. No 40 (72). P. 89–107. DOI: 10.46398/cuestpol.4072.05 (Web of Science).
- [20] Буряковська К. Зобов'язання приватних охоронних та військових компаній у сфері прав людини: огляд сучасної правової рамки та практик. *Філософія права і загальна теорія права*. 2015. № 1–2. DOI: 10.21564/2707-7039.1.247620.
- [21] Безсмертний Р. Українсько-російська війна: геополітичний контекст. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2018. № 2. С. 13–21. DOI: 10.31866/2616-745x.2.2018.133325.
- [22] Важна К. А. Проблеми визначення поняття й сутності тероризму в міжнародному праві. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2021. № 8. С. 137–151. DOI: 10.31866/2616-745x.8.2021.249036.
- [23] Горбенко Ю. Особливості використання міфів у гібридній російсько-українській війні. *Вісник Львівського університету*. 2021. Вип. 10. С. 32–38. (Серія «Психологічні науки»). DOI: 10.30970/PS.2021.10.5.
- [24] Олійник Х. В. Стан теоретичного дослідження питань кримінальної відповідальності за пропаганду, планування, підготовку, розв'язання та ведення агресивної війни. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. (Серія «Юридичні науки»). 2019. Вип. 8. С. 117–124. DOI: 10.36477/2616-7611-2019-08-13.
- [25] Тарасова В. В. Війна знаків або семіотика інформаційно-психологічної війни (на матеріалі англomовного масмедійного дискурсу). *Scientific developments of European countries in the area of philological researches : Collective monograph*. Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2020. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/45/879/1920-1>. DOI: 10.30525/978-9934-588-56-3.2.13.
- [26] Земзюліна Н. І., Захарченко М. В. Інституалізація публічної дипломатії: світовий та український досвід. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2021. № 8. С. 8–22. DOI: 10.31866/2616-745x.8.2021.248185.
- [27] Семчинський К. В. Особливості постконфліктного примирення і розбудови миру в Руанді. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2021. № 8. С. 76–84. DOI: 10.31866/2616-745x.8.2021.249020.

Стаття надійшла до редколегії 18.03.2022

Pavlyshyn O. – Doctor of Law, Associate Professor, Head of Department of Philosophy of Law and Legal Logic, National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9444-4734>;

Nevidomyi V. – Doctor of Laws, Chief Comptroller – Director of the Department of Defense and Law Enforcement of the Accounting Chamber of Ukraine, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4455-864X>

The Place of the Idea of Peace in the System of Elements of the Idea of Law

Topicality. Active socio-political processes taking place in our country cause new challenges for Ukrainian legal science, stimulate scholars to accumulate creative potential and intensify scientific research in the field of philosophy of law, in particular, a comprehensive study of law and peace, which in modern conditions special, even acutely relevant socio-political and political-legal status. The idea of law belongs to the fundamental legal problems that have arisen at all times and considered by prominent thinkers of different eras. **The purpose of the article** is a comprehensive study of the system of connections of the

main elements of the idea of law. **Methodology.** The core methodological approaches in the study are anthropological, structuralist and semiotic-legal. The system-structural approach also made it possible to comprehensively consider the paradox of the idea of law. This study focuses on structuring and conducting a comprehensive (including semiotic-legal) analysis of the idea of peace as a component of the idea of law. **Scientific novelty.** In the article idea of peace, its place in the sign elements of the idea of law and the most important aspects of its researching are investigated on the basis of Semiotics of Law's methodology. The article states that the term "peace" is meant commonly as the period between wars that have characterized diplomatic relations between groups of people, nations and states, and the corresponding state of harmony in society. **The results obtained.** Proposed and discussed a broad understanding of the concept of peace, which implies a state of social relations in which real system of institutions and mechanisms, designed to prevent the emergence of new social conflicts and effectively help to resolve existing social contradictions, is established. The contents of related legal sign structures, such as freedom, justice, common good, solidarity and order are defined. Methodological possibilities and heuristic potential of the productive use of the semiotics approach in the process of researching of the idea of law are determined.

Keywords: philosophy of law; peace; freedom; justice; equality; common good; social solidarity; order.